

Логопедичний пункт відділу освіти, молоді та спорту

Хорольської районної державної адміністрації

**Артикуляційна гімнастика
як основа підготовки м'язової системи
артикуляційного апарату
до формування мовлення та виправлення вад
звукимови**

Автор-укладач Глова В.О.

Артикуляційна гімнастика як основа підготовки м'язової системи артикуляційного апарату до формування мовлення та виправлення вад звуковимови.

Посібник призначений для ознайомлення дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з будовою органів мовлення, артикуляційними укладами приголосних звуків. Також подано комплекси артикуляційних вправ для підготовки артикуляційного апарату до постановки проблемних груп приголосних звуків, ігри та ігри-вправи для закріплення знань і вмінь дітей з даної теми.

Для логопедів, вихователів дошкільних закладів, вчителів початкових класів та батьків.

Правильне, добре розвинене мовлення є одним із основних показників готовності дитини до успішного навчання в школі. Недоліки мовлення можуть привести до неуспішності, невпевненості в своїх силах, а це матиме негативні наслідки для зростаючої особистості. Тому починати піклуватися про мовлення дитини треба якомога раніше, бо сформованість рухливості і диференційованих рухів органів артикуляційного апарату забезпечує виникнення звуків мовлення.

Вікові періоди виникнення звуків.

Вік дітей	1-2 роки	2-3 роки	3-5 років	5-6 років
Звуки	а,о,е, п,б,м	і,и,у, ф, в,т, д, н, г, к, х, й	с, з, ц,ш, ж, ч	л,р

У фізіологічному відношенні вимовляння звуків мовлення є складним руховим актом, здійснюваним умовно-рефлекторно. Утворення звуків мовлення є наслідком узгодженої роботи мовленнєвого апарату. Одні частини надставної труби (порожнина носа, додаткові пазухи носа, тверде піднебіння, задня стінка глотки) нерухомі і називаються пасивними органами вимовляння. Інші частини (нижня щелепа, губи, язик, м'яке піднебіння) – рухомі і називаються активними органами мовлення. Діяльність активних органів мовлення називається **артикуляцією**. Правильна артикуляція забезпечує утворення звуків мовлення тобто фонем. Акустичні особливості звуків мови, що дозволяють відрізнити їх один від одного на слух, обумовлені особливостями їх артикуляції. Кожний окремий звук характеризується тільки йому властивою комбінацією характерних розрізнявальних ознак, як артикуляційних, так і акустичних. Знання їх необхідне для правильної організації роботи з формування правильної звукової вимови.

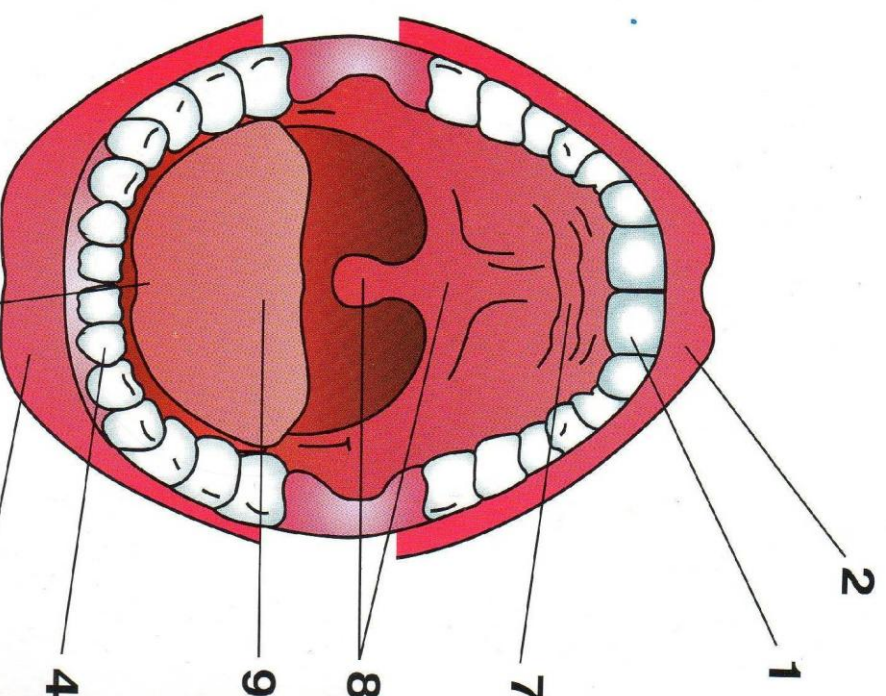
Розглянемо характеристики приголосних звуків української мови. Особливістю артикуляції приголосних звуків є те, що при їх утворенні на шляху струменя повітря, що видихується, у надставній трубі виникають різного роду перешкоди, спричинених зімкненням, зближенням або поєднанням зімкнення і зближення органів артикуляції. Долаючи ці перешкоди, повітряний струмінь чинить шуми, які і визначають акустичні особливості більшості приголосних. Відбувається також зосередження органів артикуляції у місці творення перепони – посилення м'язової напруги, збільшення сили повітряного струменя. В українській літературній мові 32 приголосних звуків. Характер звучання окремих приголосних залежить від способу утворення шуму і місця його виникнення. Виділяються в українській мові групи приголосних фонем:

а) за місцем творення звуків, тобто місцем дії активних і пасивних органів, які беруть участь у вимовлянні звуків; б) за способом утворення; в) за участю голосу та шуму; г) за палаталізацією (наявністю чи відсутністю м'якості).

1. МОВЛЕННЄВІ ОРГАНИ

1. Верхні зуби
2. Верхня губа
3. Нижня губа
4. Нижні зуби
5. Язик
- 6

6. Голосові зв'язки
7. Тверде піднебіння
8. М'яке піднебіння
9. Спинка язика
10. Кінчик язика

Класифікація приголосних звуків

За місцем творення			Губні				Язикові						Глот- кові			
			Губно- губні		Губно- зубні		Передньоязикові					Задньоязикові				
			Тверді	М'які	Тверді	М'які	Зубні		Піднебінні			Середньоязикові			Тверді	М'які
							Тверді	М'які	Тверді	М'які						
Шумні	Проривн	Дзвінкі	б	б'					д	д'	й			г	г'	
		Глухі	п	п'			т	т'				к	к'			
	Щілинні	Дзвінкі			в	в'	з	з'	ж	ж'		г	г'			
		Глухі	ф	ф'			с	с'	ш	ш'		х	х'			
	Злиті	Дзвінкі					дз	дз'	дж	дж'						
		Глухі					ц	ц'	ч							
Сонорні	Зімкнено- прохідні	Носові	Дзвінкі	м	м'			н	н'							
			Глухі													
		Бокові	Дзвінкі					л	л'							
			Глухі													
	Дрижачі	Дзвінкі							р	р						

Звуки мовлення утворюються в результаті складного комплексу рухів органів артикуляцій – кінем. Вироблення тієї або іншої кінеми відкриває можливість освоєння тих мовних звуків, які не могли бути вимовлені через її відсутність. Вже з перших днів дитина здійснює масу найрізноманітніших артикуляційно-мімічних рухів язиком, губами, щелепами, супроводжуючи ці рухи дифузними звуками, які грають роль гімнастики в природних умовах життя.

Для чіткої артикуляції потрібні сильні, пружні і рухомі органи мовлення – язик, губи, м'яке піднебіння. Оскільки артикуляція пов'язана з роботою численних м'язів (жувальних, ковтальних, мімічних та ін.), то органи артикуляційного апарату повинні постійно тренуватися спеціальними логопедичними гімнастичними вправами – **артикуляційною гімнастикою**. Артикуляційна гімнастика – це сукупність спеціальних вправ, спрямованих на зміцнення м'язів апарату артикуляції, розвиток сили, рухливості і диференціювання рухів органів, що беруть участь у мовленнєвому процесі. Мета артикуляційної гімнастики – вироблення повноцінних рухів і положень органів артикуляційного апарату, уміння об'єднувати прості рухи в складні, необхідні для правильної вимови звуків. Артикуляційна гімнастика є основою формування мовних звуків – фонем – і корекції порушень вимовляння будь-якої етіології і патогенезу й включає вправи для тренування рухливості органів артикуляційного апарату, формування певних положень (артикуляційних укладів) губ, язика, м'якого піднебіння, необхідних для правильного вимовляння. У мовленні звуки вимовляються не ізольовано, а один за іншим, тому органи артикуляційного апарату повинні швидко змінювати положення. Чіткого вимовляння звуків, слів, фраз можна добитися, якщо органи артикуляційного апарату будуть достатньо рухливі, а їх робота — скоординована. У зв'язку з цим артикуляційну гімнастику доцільно застосовувати у процесі виховання звукової культури мовлення як у масових групах дошкільних закладів, так і під час логопедичних занять.

Робота над звуковою культурою мовлення в кожній віковій групі має власні завдання, зокрема у *першій молодшій групі* передбачається: розвивати мовноруховий і мовнослуховий аналізатори дитини для своєчасного формування вимовної сторони мовленням; виховувати слухову увагу, мовне дихання, основні якості голосу, викликати правильну вимову звуків за наслідуванням.

У *другій молодшій групі* передбачається готувати для правильної вимови всіх звуків рідної мови артикуляційний апарат, тренуючи його основні рухи під час артикуляційної гімнастики в процесі роботи над простими у вимові звуками; розвивати слухову увагу, мовленнєве дихання, силу і висоту голосу; виробляти чітку вимову слів, речень, спокійний темп і розмірений ритм мовлення. Вправи з дітьми проводять в ігровій формі. Обсяг вимог до виконання рухів невеликий. Необхідно, щоб діти засвоїли найпростіші навички, без яких буде важко надалі розвивати й удосконалювати рухи артикуляційного апарату.

У *середній групі* рекомендують готувати артикуляційний апарат для правильної вимови всіх звуків рідного мовлення, тренуючи його основні рухи під час артикуляційної гімнастики, стежити за плавністю, легкістю, чіткістю виконання руху, за вмінням плавно, достатньо швидко переключати органи апарату артикуляції з одного руху і положення на інший; викликати і закріплювати або уточнювати вимову свистячих звуків; розвивати фонематичний слух, мовне тукання, силу і висоту голосу; виробляти чітку вимову слів, речень, спокійний темп і розмірений ритм мовлення. Для артикуляційної гімнастики, використовуються ігрові прийоми. На основі набутих дітьми найпростіших навичок руху органів артикуляційного апарату поступово розвиваються, вдосконалюються. Відповідно підвищуються і вимоги до виконання артикуляційної гімнастики.

У *старшій групі* потрібно тренувати чіткість і легкість рухів органів артикуляційного апарату в процесі артикуляційної гімнастики і в роботі над окремими звуками; стежити за точністю і стійкістю кінцевого результату: одержане положення органів артикуляційного апарату повинне утримуватися якийсь час без змін; викликати і закріплювати, а у деяких дітей тільки уточнювати вимову окремих звуків; розвивати звуковий аналіз слів, уміння диференціювати схожі за звучанням або артикуляцією звуки: а) голосні; б) вибухові приголосні; в) носові і сонорні; г) губні і язикові; д) вибухові і щілинні; з) передньоязикові і задньоязикові: вдосконалювати мовне дихання, силу і висоту голосу; продовжувати роботу над чіткою вимовою слів із виділенням голосом окремих звуків, над спокійним темпом і розміреним ритмом мовлення. Ця робота також проводиться з використанням ігрових прийомів.

При постановці звуків вибирають ті вправи, які необхідні для артикуляції даного звука з урахуванням особливостей моторики артикуляційного апарату дитини. Як правило, вправляти дитину необхідно не лише в тих рухах, які порушені, а також у тих, які потрібні для постановки конкретного звука. Всю систему артикуляційної гімнастики можна розділити на два види вправ: статичні і динамічні. Кожна вправа має свою назву. Назви ці умовні, але дуже важливо, щоб діти їх запам'ятовували. По-перше, назва викликає у дитини інтерес до вправи, по-друге, економить час, оскільки не потрібно всякий раз пояснювати способи виконання, а достатньо буває лише назвати вправу. Вправи для розвитку рухів органів артикуляційного апарату при дислалії поєднані в комплекси. Кожний комплекс має певну спрямованість.

I. Вправи, що виробляють основні рухи і положення органів артикуляційного апарату.

II. Вправи, що готують артикуляційний апарат для правильного вимовляння свистячих звуків.

III. Вправи, що готують артикуляційний апарат для правильного вимовляння шиплячих звуків.

IV. Вправи, що готують артикуляційний апарат для правильного вимовляння звуків [л] і [л'].

V. Вправи, що готують артикуляційний апарат для правильного вимовляння звуків [р] і [р'].

У всіх вікових групах можуть бути використані одні й ті ж комплекси, але вимоги до проведення артикуляційної гімнастики і до виконання вправ на кожному віковому етапі будуть різними.

Спочатку познайомте дитину з основними положеннями губ і язика за допомогою веселих історій, наприклад: Казка про Веселий Язичок. Займатися артикуляційною гімнастикою з дітьми потрібно не менше 2-х разів на день(уранці і ввечері) протягом 5 – 7 хвилин, залежно від віку і посидючості дитини. Займаючись із дітьми 3 – 4 –річного віку, треба стежити, щоб вони засвоїли основні рухи. До дітей 4 – 5 років вимоги підвищуються: рухи повинні бути все більш чіткими і плавними. В 6-річному віці діти виконують вправи в швидкому темпі й уміють утримувати положення язика якийсь час без змін. Необхідно виробляти наступні якості всіх рухів: точність, чистоту, плавність, силу, темп, стійкість при переході від одного руху до іншого.

Казка про Веселий Язичок

Жив-був Веселий Язичок у своєму будиночку. Згадайтеся, що це за будиночок?

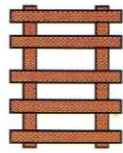
В будиночку цьому - червоні двері. Поряд з дверима – білі звірі. Люблять звірята – пиріжки й цукерки. Що це? Згадалися? Цей будиночок – рот! Двері в будиночку то відкриваються, то закриваються (робити вправу „Будиночок відкривається”: навчити спокійно відкривати і закривати рот. Язик лежить розслаблений, спокійний, кінчик не відтягується, а лежить біля передніх зубів). Непосидючий Язичок не сидить на місці. Він часто вибігає з будиночка (робити вправу „Цікавий язичок”: навчити висувати язик із рота на верхню губу і прибирати його в рот, тобто робити рухи язиком уперед-назад у спокійному темпі, рот залишається відкритим, рухається тільки язик). **Ось він вийшов погрітися на сонечку, відпочити на ганку** (робити вправу „Лопаточка”: широкий язик висунути, розслабити, покласти на нижню губу, стежити, щоб язик не тремтів). **Подув легкий вітер, Язичок зіщулився** (робити вправу „Голочка”: рот відкритий, язик висунутий далеко вперед, напружений, вузький і гострий) **і сховався у будиночок, і закрив за собою двері** (язичок прибрати, рот закрити). **А надворі сонце сховалося за хмаринки і подув сильний вітер** (робити вправу „Загонимо м'яч у ворота”: губи „Трубочкою”, щоки не надуваються, вчити випускати цілеспрямований, тривалий струмінь повітря). **Забарабанив по даху дощ** (робити вправу „Барабанщик”: рот відкритий, губи у посмішці, нижня щелепа нерухома, кінчик язика біля верхніх зубів, стукаємо язиком в зуби, вимовляємо [д-д-д-д], прискорюючи темп і готуючи язик до вібрації, необхідної для вимови звука р). **Язичок не скупав удома, напоїв кошеня молоком. Кошеня сьорбало молочко** (робити вправу „Кошеня п'є молоко”: рот відкритий, язик висувати і прибирати в рот або робити рухи язиком уперед-назад, прискорюючи темп, щелепи і губи нерухомі). **Потім кошеня облизувалося** (робити вправу „Кругові рухи”: облизати верхню і нижню губи справа наліво й у зворотному напрямку) **і солодко позіхало** (робити вправу „Сердитий лев”: дуже широко відкривати і закривати рот). **Язичок подивився на годинник, він цокав: [тік-так]** (робити вправу „Годинник”: губи в усмішці, рот напіввідкритий, язик висунути далеко і робити плавні рухи від одного кутика рота до іншого, щелепи нерухомі, не торкатися нижньої губи). **Кошеня згорнулося клубочком. „Пора й мені спати”, — подумав Язичок** (закрити рот).

С

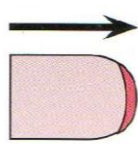
Посміхнутися

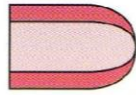
Зуби зробити «парканчиком»

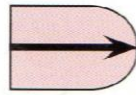
Кінчиком язика упертися в нижні
зуби

Бічні краї язика щільно
притиснути зсередини до верхніх
корінних зубів

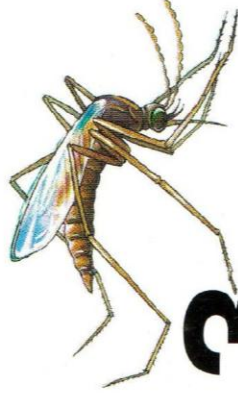

По середині язика має йти
холодний струмінь повітря

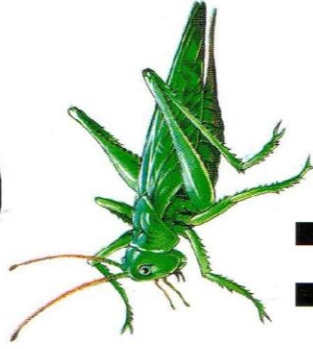

Прикласти долоню до горла
і перевірити, чи «**спить** голосок»

Звуконаслідування

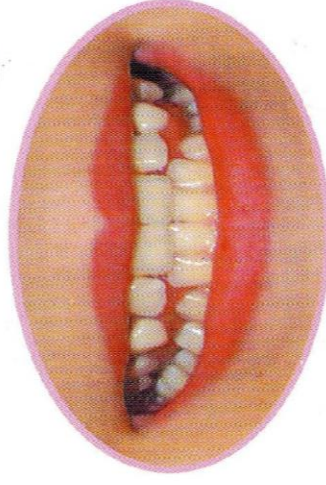
З

Ц

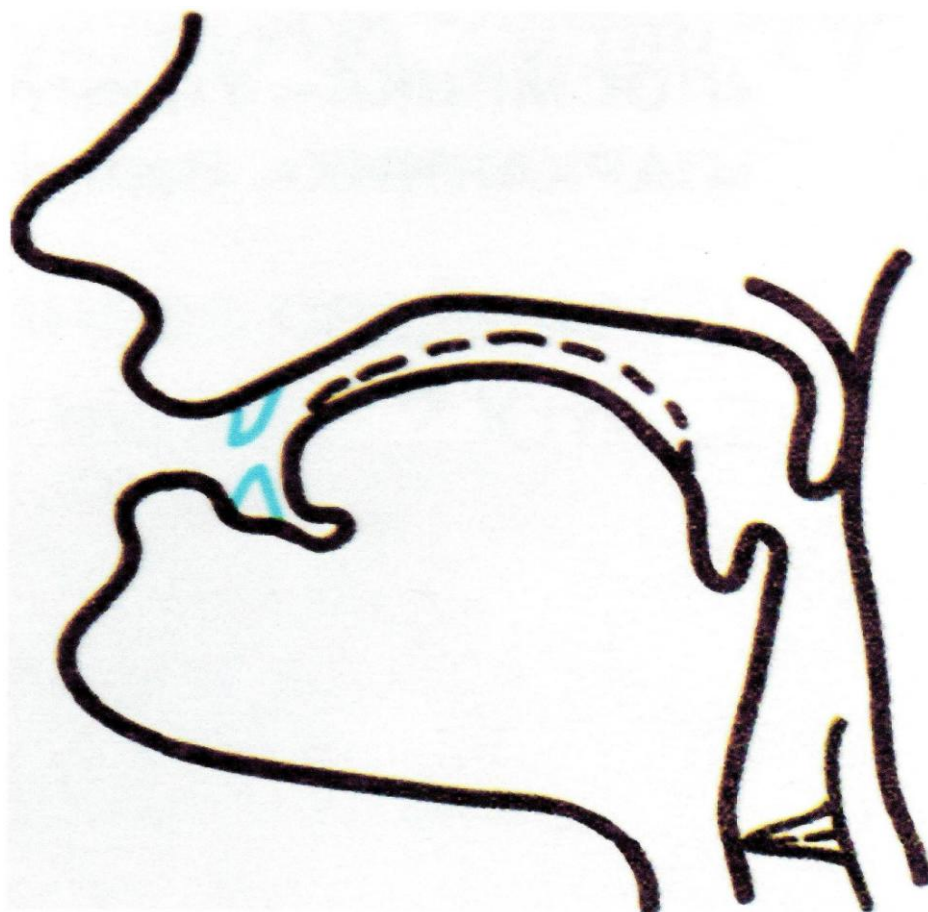
С

Зверни увагу на артикуляцію губ

Спробуй!

ТС → **Ц**

**Положення органів артикуляції
при вимові звуків
[с] — [с'] та [з] — [з']**

Звук	Характеристика	Артикуляція
[с]	Приголосний, твердий, передньоязиковий, щілинний, глухий, парний[з]	Губи розтягнуті у посмішці, зуби зближені до щілини 1-1,5мм. Кінчик язика торкається нижніх зубів-різців. Бокові краї притиснуті до верхніх кутніх зубів. Спинка язика злегка вигнута вгору. На середній частині язика утворюється поздовжня канавка по якій проходить струмінь повітря та між різцями верхніх і нижніх зубів, викликаючи свистячий шум. М'яке піднебіння підняте й закриває прохід в ніс. Голосові зв'язки розімкнені й не вібрують. Звук [з] утворюється подібно, проте голосові зв'язки зімкнені й вібрують. Вимова м'яких парних приголосних відрізняється більшою напруженістю м'язів язика, та більш вигнутою спинкою язика в напрямі піднебіння, щілина звужується, внаслідок чого збільшується загальне напруження артикуляційного апарату. Звук має пом'якшений відтінок.
[с']	Приголосний, м'який, передньоязиковий, щілинний, глухий, парний[з']	
[з]	Приголосний, твердий, передньоязиковий, щілинний, дзвінкий, парний[с]	
[з']	Приголосний, м'який, передньоязиковий, щілинний, дзвінкий, парний[с']	

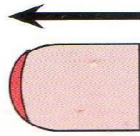
**Положення органів артикуляції при
вимові звуків [ц] – [ц'], [дз] – [дз']**

Звук	Характеристика	Артикуляція
[ц] [ц']	Приголосний, твердий, передньоязиковий, зімкнено-щілинний або африкат, глухий, парний звукосполучення [дз]. Приголосний, м'який, передньоязиковий, зімкнено-щілинний або африкат, глухий, парний звукосполучення [дз'].	Африкат, утворений злиттям звуків [т] і [с]. Губи розтягнуті у посмішці. Передня частина спинки язика змикається із альвеолами, а кінчик язика впирається у різці нижніх зубів. Передня частина спинки язика спочатку утворює зімкнення з альвеолами й верхніми зубами, яке плавно переходить у щілину між спинкою язика й альвеолами та викликаючи свистячий шум. М'яке піднебіння підняте, закриває прохід у ніс. Голосові зв'язки не вібрують.
[дз] [дз']	Приголосний, твердий, передньоязиковий, зімкнено-щілинний або африкат, дзвінкий, парний [ц]. Приголосний, м'який, передньоязиковий, зімкнено-щілинний або африкат, дзвінкий, парний [ц'].	Звукосполучення [дз] утворене злиттям звуків [д] і [з]. Голосові зв'язки зімкнені й вібрують. Відмінність м'якої вимови лише у більшому напруженні м'язів артикуляційного апарату.

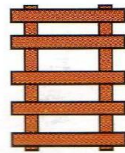
Ш

Утворити язиком «чашечку»

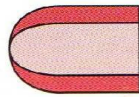
Підняти **кінчик язика** за верхні альвеоли, але не торкатися їх

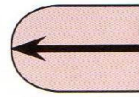
Зуби зробити «парканчиком»

Губи зробити «бубликом»

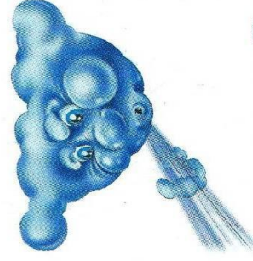
Бічні краї язика щільно притиснути зсередини до верхніх корінних зубів

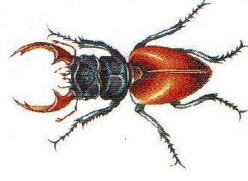
По середині язика має йти **теплій, широкий струмінь повітря**

Прикласти долоню до горла і перевірити, чи «**спить** голосок»

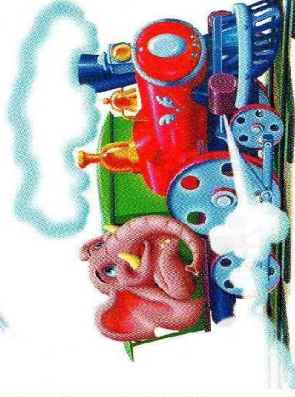
Звуконаслідування

Ш

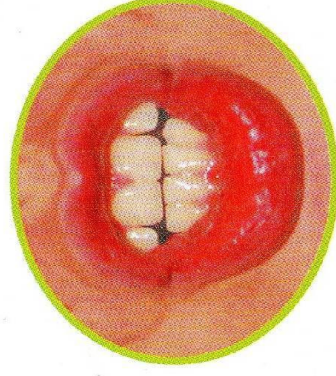
Ж

Ч

Щ

Зверни увагу на артикуляцію губ

Запам'ятай!

[ШЧ] = Щ
звуки буква

**Положення органів артикуляції
при вимові звуків
[ш] — [ш'] та [ж] — [ж']**

Верхня артикуляція звуків [ш], [ж]

Звук	Характеристика	Артикуляція
[ш]	Приголосний, твердий, передньоязиковий, щілинний, глухий, парний [ж]	Губи при вимові [ш] і [ж] незначно округлені, інколи злегка витягнуті вперед. Зуби зближені на 2-4 мм. Широкий кінчик язика при верхній артикуляції піднімається до твердого піднебіння, утворюючи з ним щілину. Бокові краї язика прилягають до верхніх корінних зубів. Задня частина спинки язика по середній лінії піднята й утворює з піднебінням друге звуження й незначне заглиблення. М'яке піднебіння підняте й закриває прохід у носову порожнину. Голосові зв'язки розімкнені, не вібрують при вимові [ш], пропускають вільно видихуваний струмінь повітря в ротову порожнину, що зустрічає перепону у вигляді щілини між широким краєм язика і піднебінням й виникає шум. Звук [ж] — голосові зв'язки зімкнені і вібрують.
[ш']	Приголосний, м'який, передньоязиковий, щілинний, глухий, парний [ж']	
[ж]	Приголосний, твердий, передньоязиковий, щілинний, дзвінкий, парний [ш]	
[ж']	Приголосний, м'який, передньоязиковий, щілинний, дзвінкий, парний [ш']	

**Положення органів артикуляції при
вимові звуків [ч], [дж] — [дж]**
Верхня артикуляція звуків [ч], [дж]

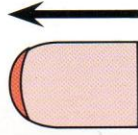
Звук	Характеристика	Артикуляція
[ч]	Приголосний, твердий, передньоязиковий, зімкнено-щілинний або африкат, глухий, парний дзвінкого звукосполучення [дж]	Африкати, мають два варіанти правильної вимови – верхню і нижню, в залежності від положення кінчика язика. При верхній артикуляції кінчик язика і передня частина його спинки піднімаються до альвеол і твердого піднебіння, утворюючи зімкнення, яке переходить у щілину. Бокові краї язика прилягають до верхніх бокових зубів. М'яке піднебіння закриває прохід у носову порожнину. Голосові зв'язки не вібрують при вимові звука [ч] і вібрують при вимові [дж].
[дж] [дж']	Звукосполучення, твердого звучання, передньоязикове, зімкнено-щілинне або африкат, дзвінкий, парний глухого [ч].	

Л

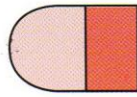
Злегка відкрити **рот**. Посміхнутися, старанно утримуючи посмішку

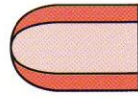
Кінчик язика підняти вгору і притиснути його до верхніх зубів

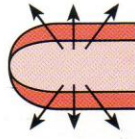
Коренева частина язика піднята

Бічні краї язика опускаються і не змикаються з верхніми корінними зубами

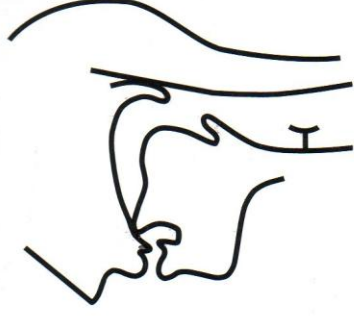
Струмінь повітря, що видихаємо, проходить **по краях язика**

«Голосок дзвенить»

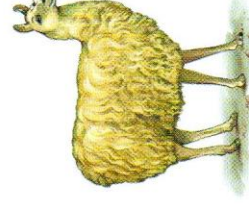

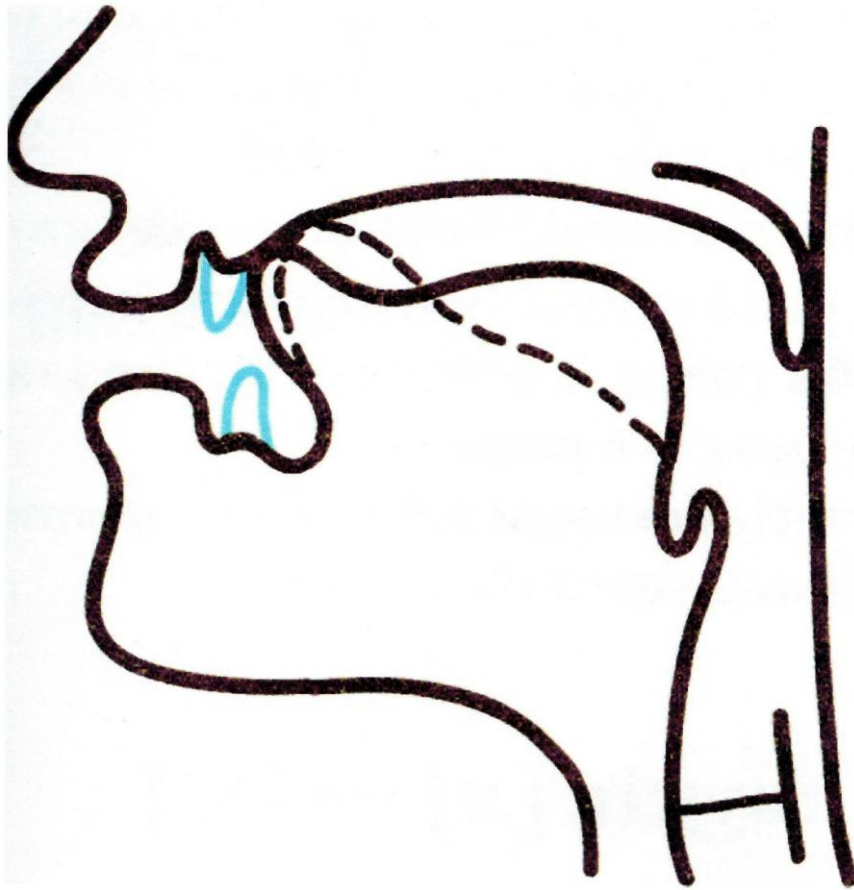
Звуконаслідування

Л

Профіль артикуляції
звука [л]

**Положення органів артикуляції при
вимові звуків [л] — [л']**

Звук	Характеристика	Артикуляція
[л]	Приголосний, передньоязиковий, зімкнено-прохідний , сонорний, твердий, парний[r]	Губи і зуби набувають положення наступного голосного. Кінчик язика змикається з верхніми зубами та початком альвеол. Бокові краї язика з обох боків опущені й утворюють щілину з верхніми боковими зубами, крізь яку проходить струмінь видихуваного повітря. Задня частина спинки язика піднімається у напрямі до м'якого піднебіння. Спинка язика ввігнута. М'яке піднебіння закриває прохід у носову порожнину. Голосові зв'язки зімкнені й вібрують. При вимові [л'] збільшується загальна напруженість м'язів , кінчика язика піднімається вище альвеол, а спинка - до твердого піднебіння.
[л']	Приголосний, м'який, передньоязиковий або середньоязиковий, щілинний, сонорний, парний [r']	

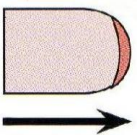
Положення органів артикуляції при
вимові звуків [p] — [p']

Звуки	Характеристика	Артикуляція
[p]	Приголосний, твердий, передньоязиковий, альвеолярний, дрижачий, сонорний, парний [л].	Губи приймають положення наступного голосного, розтягнуті у посмішці. Зуби розімкнені. Широкий кінчик язика піднятий до верхніх альвеол і вібрує у сильному повітряному струмені. Бокові краї язика зімкнені з верхніми кутніми зубами. М'яке піднебіння закриває прохід у носову порожнину. Голосові зв'язки зімкнені й вібрують. При артикуляції звука [p'] кінчик язика незначно опускається й вібрує біля шийок верхніх різців, а спинка язика наближається до твердого піднебіння, відчувається більше напруження м'язів артикуляційного апарату.
[p']	Приголосний, м'який, передньоязиковий, альвеолярний, дрижачий, сонорний, парний [л'].	

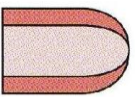
Р

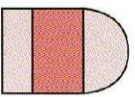
Рот злегка відкритий

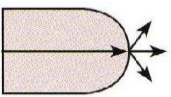
Кінчик язика піднятий до альвеол і торкається їх

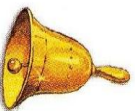
Бічні краї язика притискаються до верхніх корінних зубів

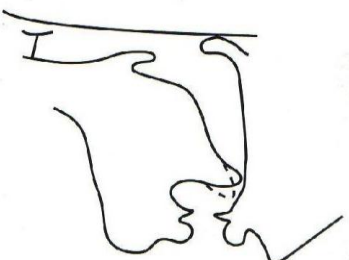
Спинка язика опускається, язик набуває форму ложечки

Сильний струмінь повітря, що видихаємо, примушує треміти кінчик язика

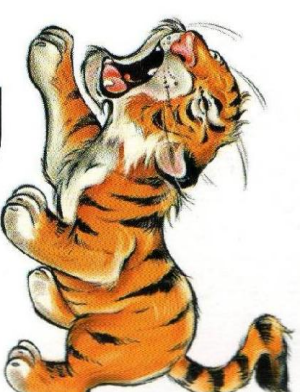
Прикласти долоню до горла і перевірити, чи «**дзвенить** голосок»

Профіль артикуляції звука [Р]

Р

Звуконаслідування

Методика проведення артикуляційної гімнастики

У проведенні артикуляційної гімнастики виділено кілька етапів:

I. Підготовчий – на якому здійснюється знайомство з органами мовнорухового апарату.

II. Основний – виконання артикуляційних вправ.

Підготовчий етап

На підготовчому етапі артикуляційної гімнастики діти знайомляться з органами мовнорухового апарату за допомогою:

- показу дорослого;
- показу на собі та / або логопедичній ляльці підборіддя, щік (права, ліва), губ (верхня, нижня), зубів (верхні, нижні), піднебіння („стеля”, „дах”), язика (кінчик, спинка);
- розповіді казок про язичок, губки, щічки;
- читання оповідань про органи артикуляції;
- розучування віршованих мініатюр;
- відгадування загадок;
- дидактичних (рухливих) ігор із мовленнєвими завданнями.

Основний етап

Вироблення навичок правильного виконання артикуляційних вправ – непросте завдання для дітей і вимагає довготривалої та копіткої праці педагога. Спочатку під час виконання вправ у дітей спостерігається напруження органів мовнорухового апарату, труднощі в переключенні з одного руху на інший, і лише після багаторазових вправлянь вироблені навички закріплюються, рухи стають координованими та невимушеними.

Виділено кілька аспектів у методиці проведення артикуляційної гімнастики:

- дидактичний – систематизація видів вправ і визначення мети виконання кожної з них;
- мотиваційний – активізація та заохочення дітей до виконання вправ;
- організаційний – досягнення результативності виконання вправ.

Дидактичний аспект

Вправ артикуляційної гімнастики безліч, але, на жаль, їх цілісна науково-методична класифікація відсутня, а існуючий орієнтовний розподіл стосується лише питання доцільності їх виконання для постановки того чи іншого звука .

Виділено такі види вправ артикуляційної гімнастики:

1. *Залежно від задіяного у вправі органу мовнорухового апарату:*

для губ; для щік; для нижньої щелепи; для м'якого піднебіння; для язика.

2. *За рівнем рухливості органів мовнорухового апарату:* статичні; динамічні.

Язик є найбільш активним органом мовленнєво-рухового апарату при вимові звуків. Він складається з верхівки (вузької частини), тіла (основної масивної частини) та кореня (основи кріплення під'язикової кістки). Верхня випукла поверхня язика називається спинкою. Якщо підйом кореня язика відмежовує роту від носової

порожнини та забезпечує таким чином розподіл носового та ротового дихання, то спинка язика, яка має у своєму складі передню, середню (з боковими краями) та задню частини, бере активну участь у вимові звуків.

Найрухливішими є передня частина язика та його кінчик, адже саме завдяки їх роботі вимовляються тверді звуки [д], [т], [н] (коли кінчик язика піднімається за верхні зуби), свистячі (при вимові яких кінчик язика опускається за нижні зуби, а його передня частина піднімається до альвеол) та шиплячі приголосні (вимовляючи які передня частина язика разом із кінчиком піднімаються та утворюють щілину з твердим піднебінням), сонори (коли кінчик язика або притискається до альвеол – [л], або дрижить за верхніми зубами – [р]). Завдяки підйому середньої частини язика стає можливою вимова м'яких приголосних, у т. ч. [й]. Задня частина язика приймає активну участь у вимові задньоязикових або утворюючи щілину з піднебінням (при вимові [х]), або змикаючись із ним (звуки [к], [г], [ґ]). Нижня поверхня язика поєднується із дном ротової порожнини вуздечкою (під'язиковою зв'язкою).

Залежно від того, які звуки відсутні або спотворені у мовленні дошкільника, можна говорити про слабкість м'язів певної частини язика, їх гіпер- чи гіпофункцію і добирати відповідні артикуляційні вправи. Якщо причиною неправильної звуковимови є вкорочена вуздечка, варто пропонувати для виконання дитиною комплексу спеціальних вправ з розтягнення під'язикової зв'язки.

Метою ігор-занять із розвитку рухливості язика є набуття дітьми вмінь:

- відчувати положення язика в роті;
- робити язик плоским;
- звужувати його;
- піднімати за верхні чи опускати за нижні зуби;
- утримувати за верхніми чи нижніми зубами;
- відсувати вглиб рота;
- чергувати різні положення.

Іноді дитина не може відчутти та / чи пояснити, де саме при вимові того чи іншого звука знаходиться її язик. Дошкільнику важко переключитися з однієї вправи на іншу, що часто викликає навіть відмову від занять. Якщо навідні запитання типу: „Вгорі чи внизу твій язичок? Що роблять губки (щічки)?” не спрацьовують, доцільно допомогти дитині, провівши по потрібному місцю чи просто доторкнувшись до нього чистим кінцем ручки чайної ложки або продезинфікованим шпателем. Активізації кінчика язика сприяє плювання крупною (попередньо вимитою), злизування крапель меду чи варення з ложки. Слід зазначити, що, зменшуючи величину ложки від столової до кавної, можна досягти вироблення у дошкільника тонших і точніших рухів. М'язи передньої та середньої спинки язика можна укріпити за допомогою перекачування у роті горіхів різного розміру, кругленьких цукерок, квасолі, гороху (лише після чотирьох років, адже дитина меншого віку може ними вдавитися).

Вправи за рівнем рухливості органів мовнорухового апарату
Виконання статичних вправ передбачає утримання певного артикуляційного укладу упродовж 5–15 с (залежно від виду вправи). Доцільно виконувати вправу під

лічбу педагога. Це краще організовує дошкільника, розвиває чуття ритму. На початкових етапах вправу виконують під лічбу 1–2, а по мірі удосконалення рухів час утримування відповідного положення можна збільшувати.

Виконання динамічних вправ допомагає підготувати мовленнєво-руховий апарат дитини до вимови складів і слів. В основі такого вміння лежить кінетичний - рухливий праксис, який забезпечує переключення з одного артикуляційного укладу на інший. Слід пам'ятати, що спочатку всі вправи артикуляційної гімнастики відпрацьовуються перед дзеркалом, потім воно прибирається.

Мотиваційний аспект

Одні й ті самі вправи артикуляційної гімнастики проводяться довготривало, часто впродовж усього періоду корекційно-розвивального навчання. Це може стати для дитини нудним і стомлювальним заняттям. Щоб цього не сталося, пропонуємо видозмінювати назви вправ, використовувати на іграх-заняттях різних ігрових персонажів, ігри, вірші, скороговки, загадки, чистомовки, включати в ігри-заняття мотиваційні завдання, що містять оповідання-мініатюри чи казочки.

Знайомлячи дошкільника з органами мовнорухового апарату, доцільно використовувати іграшки. Так, наприклад, можна запропонувати дитині показати зубки, як у іграшкового динозаврика.

Використання рухливих ігор із залученням виконання артикуляційних вправ робити ігри-заняття значно цікавішими, виховує в дошкільників почуття колективізму. Віршовані мініатюри до артикуляційних вправ стимулюють у дошкільників увагу до звукового оформлення мовлення, сприяють розвитку мовленнєвого слуху, слухової пам'яті та уваги, чуття ритму, збагачують словниковий запас. Тексти, в яких є опорні слова, що відповідають назві тієї чи іншої вправи, дозволяють краще запам'ятати інструкцію до її виконання, послідовність рухів, зацікавити і стимулювати до повторення, а це, у свою чергу, дасть змогу набути дитині правильних сталих мовленнєвих навичок.

Дієвим є прийом показу положення язика однією чи двома руками: одна, наприклад, може слугувати на позначення твердого піднебіння, а друга – язика, який впирається у верхні зуби. З метою навчання правильної вимови та характеристики звуків можна запропонувати пограти в ігри „Опиши звук”, „Зімкнення - щілина”, „Відгадай звук”, ігри з мімічним кубиком, звуконаслідування, складання піктограм.

Організаційний аспект

З метою досягнення максимального ефекту від виконання вправ артикуляційної гімнастики слід дотримуватися наступних *правил*:

1. Готуючись до ігор-занять, потрібно провітрити приміщення, прослідкувати, щоб діти помили руки з милом.
2. Під час виконання вправ діти сидять на стільчиках, при цьому ноги стоять на підлозі, спина притиснута до спинки, але не напружується, руки вільно лежать на колінах або на столі.

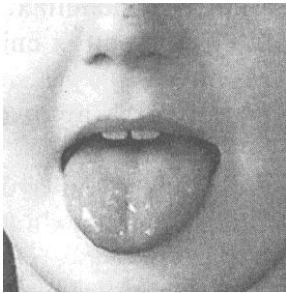
3. Ігри-заняття проводять щоденно, 2–3 рази на день (бажано перед прийомом їжі) упродовж не більше 10 хв., спочатку із використанням дзеркала, а потім без нього, з опорою на кінестетичні відчуття.
4. Кожну артикуляційну вправу бажано виконувати під лічбу, сплески педагога, під музику або у поєднанні з дихально-голосовими вправами.
5. Кількість виконання вправ варіюють в залежності від індивідуальних особливостей дітей. При швидкій виснажуваності дитини завдання може повторюватися лише двічі, а при зміцненні м'язів мовленнєво-рухового апарату і автоматизації набутих навичок збільшуватися до 15–20 разів.
6. Обов'язковим є створення позитивного емоційного налаштування дошкільника на виконання вправ, спонукання до наслідування дій педагога.
7. Вправи пропонують за принципом від простого до складного.
8. Новими під час ігор-занять можуть бути не більше двох вправ.
9. Основним є не кількість зроблених вправ, а якість їх виконання.
10. Після виконання кожної вправи органи мовленнєво-рухового апарату необхідно повернути у вихідне положення.
11. Варто нагадувати дітям про необхідність своєчасно ковтати слину та користуватися серветками для витирання рота.
12. У виконанні вправи беруть участь лише ті м'язи та органи рухомовленнєвого апарату, на які вона спрямована.
13. Артикуляційні вправи виконують лише симетрично по відношенню до правої та лівої сторін обличчя.
14. Спочатку виконують статичні, потім динамічні і лише після їх засвоєння включають ізотонічні вправи.
15. Доцільно поєднувати виконання вправ артикуляційної та мімічної гімнастики з логопедичним масажем.

Ігри-заняття з артикуляційної гімнастики варто проводити в такій послідовності:

- назвати вправу;
- показати реальний предмет (іграшку, муляж, предметне зображення, сюжетну картинку, схему, піктограму чи серію піктограм) на символічне позначення вправи чи створення зорової опори;
- прочитати вірш, розповісти міні-оповідання чи казочку, загадати загадку або запропонувати дитині повторити скоромовку, де основним героєм виступає „об'єкт-символ”, з'ясувати, чи зрозумілим виявився запропонований зміст мовленнєвого матеріалу;
- продемонструвати виконання вправи на собі та / чи на логопедичній ляльці, показати фотографію виконання вправи іншою дитиною;
- запропонувати дитині спільно з педагогом, а згодом самостійно виконати вправу перед дзеркалом;
- слідкувати за якістю виконання вправ (щоб губи не заверталися всередину рота, язик не провисав, рухався тільки той орган, який потребує активізації);
- стимулювати до самостійного виконання вправи без використання дзеркала з опорою на кінестетичні відчуття за вербальною інструкцією педагога та за асоціативним словом (назва вправи) з розплющеними та заплющеними очима (для кращого зосередження на своїх відчуттях).

АРТИКУЛЯЦІЙНІ ВПРАВИ

СТАТИЧНІ ВПРАВИ

«**Лопаточка**» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Л], [С], [З], [Ц], [Р], [Ш], [Ж].

Мета: відпрацьовувати вміння втримувати язик широким, спокійним, розпластаним, розслабивши його м'язи.

Зміст: усміхнутися, висунути широкий язик, розпластати його на нижній губі, утримуючи в цьому положенні 10—15 секунд.

Методичні рекомендації:

1. Не розтягувати сильно губ, щоб не було напруження.
2. Стежити, щоб не заверталася нижня губа.
3. Не висувати язик далеко: він має лише накривати нижню губу.
4. Бічні краї язика торкаються куточків рота.
5. Якщо ця вправа не виходить, виконувати вправу «Млинці».

«**Грибок**» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Л], [Р], [Ш], [Ж], [Ч].

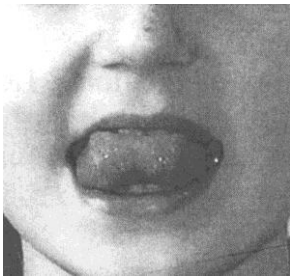
Мета: відпрацьовувати вміння втримувати язик біля верхнього піднебіння, розтягуючи під'язикову вуздечку.

Зміст: усміхнутися, трохи відкрити рот і присмоктати широкий язик до піднебіння, потім відкрити рот широко. (Язик нагадуватиме тонку шапку гриба, а розтягнена під'язикова

зв'язка — його ніжку.) Утримувати 10—15 секунд.

Методичні рекомендації:

1. Стежити, щоб бічні краї язика були притиснуті рівномірно, жодний із них не опускався.
2. Під час повторення вправи намагатися відкривати рот ширше.

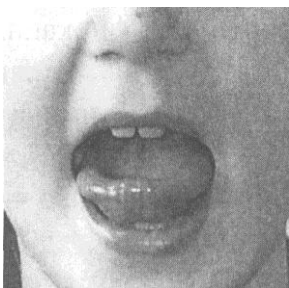
«**Гірка**» готує артикуляційний апарат до поставлення звука [Л].

Мета: відпрацьовувати піднімання спинки язика.

Зміст: трохи відкрити рот і зробити спинкою язика гірку.

Утримувати 10—15 секунд.

Методичні рекомендації: стежити, щоб кінчик язика був опущений і розташовувався в глибині рота, а його спинка була піднята до піднебіння.

«**Чашка**» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Р], [Ч], [Ш], [Ж].

Мета: зміцнювати м'язи бічних країв язика, відпрацьовувати його піднімання.

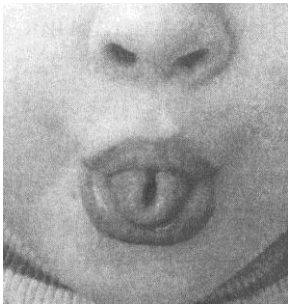
Зміст: широко відкрити рот. Широким язиком потягтися до верхніх зубів, але не торкатися їх. Дитині можна сказати: «Уяви, що я налила у твою чашку воду, а ти мусиш її тримати, не

виливаючи». Утримувати язик у такому положенні 10—15 секунд.

Методичні рекомендації: 1. Рот має бути широко відкритим.

2. Стежити, щоб працював тільки язик, а губи йому не допомагали, не торкалися язика — вони повинні бути нерухомими.

3. Бічні краї язика мають підніматися рівномірно — жодний із них не повинен опускаватися.

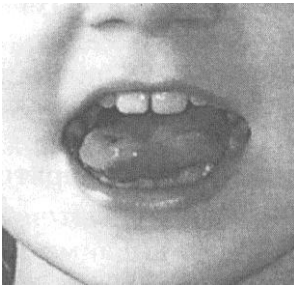

«Трубочка» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [С], [З], [Ц].

Мета: відпрацьовувати вміння утворювати щілину між бічними краями язика.

Зміст: відкрити рот, висунути широкий язик. Підняти бічні краї язика, зробити «трубочку», дмухнути в неї. Виконати вправу 8—10 разів.

Методичні рекомендації: 1. Щоб полегшити виконання вправи, можна запропонувати малюкові висунути розпластаний язик між зубами, після чого округлити губи. 2. Якщо в дитини не виходить цей рух, використати механічну допомогу: шпателем або маленькою ложечкою натиснути на основу язика (уздовж середньої лінії) і запропонувати маляті округлити губи.

«Голка» формує в дитини кінестетичне відчуття напруження.

Мета: відпрацьовувати вміння втримувати язик напруженим.

Зміст: відкрити рот, вузький язик висунути далеко вперед, утримувати 10—15 секунд.

Методичні рекомендації: 1. Рот широко відкритий.

2. Стежити, щоб кінчик язика не відхилявся вбік.

3. Не завертати нижню губу.

4. Якщо в малюка не виходить утримувати язик вузьким і напруженим, виконувати вправу «Годинник».

«Паркан» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Л], [С], [З], [Ц], [І], [И].

Мета: зміцнювати м'язи губ, закріплювати зоровий контроль за їхнім положенням.

Зміст: зуби зімкнені. Розтягти губи в усмішці, показуючи зуби. Утримувати 10—15 секунд.

Методичні рекомендації: стежити, щоб рот не відкривався.

«Хобот» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [У], [Ш], [Ж], [Ч].

Мета: зміцнювати м'язи губ.

Зміст: рот закритий, губи зімкнені. Витягнути губи вперед, утримувати в цьому положенні 10—15 секунд.

Методичні рекомендації: звертати увагу дитини на напруження висунутих уперед губ.

«Сонілка» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [У], [Ш], [Ж], [Ч].

Мета: зміцнювати м'язи губ, закріплювати зоровий контроль за їхнім положенням.

Зміст: зуби зімкнені. Витягнути губи вперед, утворивши посередині отвір. Утримувати 10—15 секунд..

«Усмішка», або «Жабка», готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [С], [З], [Ц]. **Мета:** зміцнювати м'язи губ, закріплювати зоровий контроль за їхнім положенням.

Зміст: зуби зімкнені. Розтягувати губи в усмішці, не показуючи зубів. Утримувати 10—15 секунд. **Методичні рекомендації:** стежити, щоб рот не відкривався.

ДИНАМІЧНІ ВПРАВИ

«**Млинці**» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Л], [С], [З], [Ц], [Ч], [Ш], [Ж]. *Мета:* відпрацьовувати вміння втримувати язик широким, спокійним, розслабивши його м'язи.

Зміст: трохи відкрити рот, спокійно покласти язик на нижню губу і, поплескуючи по

ньому губами, вимовляти склади ПЕ-ПЄ-ПЕ... Виконувати протягом 10—15 секунд. *Методичні рекомендації:* 1. Стежити, щоб не заверталася нижня губа.

2. Язик широкий, його краї торкаються куточків рота.

3. Поплескувати язик губами треба кілька разів на одному видиху. Стежити, щоб дитина, повторюючи склади, не затримувала дихання. Проконтролювати виконання можна таким чином: піднести ватку до рота малюка — якщо він правильно робить вправу, ватка відхилятиметься. Водночас ця вправа дозволяє відпрацьовувати спрямований видих.

«**Щітка**» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [С], [З], [Ц], [Р].

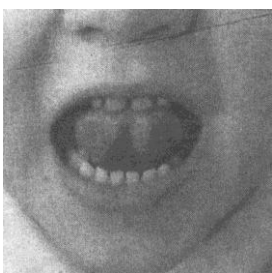
Мета: розвивати рухливість м'язів язика, навчати дитину втримувати кінчик язика за зубами.

Зміст: рот відкритий, губи розтягнені в усмішці, видно зуби. Кінчиком язика «чисти-

мо» верхні та нижні зуби зсередини та зовні, роблячи рухи язиком то в один бік, то в другий (10—15 секунд).

Методичні рекомендації: 1. Губи розтягнені в усмішці, не рухаються.

2. Коли кінчик язика рухається з одного боку в другий, стежити, щоб він перебував біля ясен, а не ковзав по верхньому краю зубів.

«**Віник**» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [С], [З], [Ц], [Р], [Ч], [Ш], [Ж]. *Мета:* розвивати рухливість м'язів язика, формувати кінестетичні відчуття.

Зміст: рот відкритий, губи розтягнені в усмішці, видно зуби. «Замітаємо» кінчиком язика за нижніми зубами, роблячи рухи язиком

знизу вгору та за верхніми зубами — рухаючи язиком згори вниз. (10—15 секунд)

Методичні рекомендації: 1. Губи розтягнені в усмішці, не рухаються.

2. Стежити, щоб під час виконання вправи кінчик язика був широким і починав рух від коренів нижніх зубів. Акцентувати увагу на тому, що кінчик язика ніби «викидає сміття», коли наближається до верхнього краю зубів.

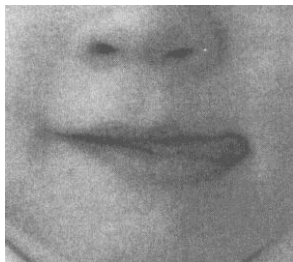

«**Смачне варення**» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Л], [Р], [Ч], [Ш], [Ж].

Мета: розвивати рухливість м'язів язика, відпрацьовувати рух угору широкої передньої частини язика.

Зміст: запропонувати дитині уявити, що вона їла варення: «Воно дуже смачне! У тебе замазалася верхня губа, злижи язиком варення з верхньої губи. Отак». Передній край широкого язика рухається по верхній губі згори вниз, але не з одного боку в другий (10 разів). **Методичні рекомендації:**

1. Стежити, щоб працював лише язик, а нижня щелепа не «допомагала», не «підсаджувала» язик угору — вона має бути нерухомою (можна притримувати її пальцем).
2. Язик повинен бути широким, його бічні краї торкаються куточків рота.
3. Якщо вправа не виходить, слід повернутися до вправи «Млинці». Тільки-но язик стане розпластаним, потрібно шпателем або маленькою ложечкою підняти його вгору й завернути на верхню губу.

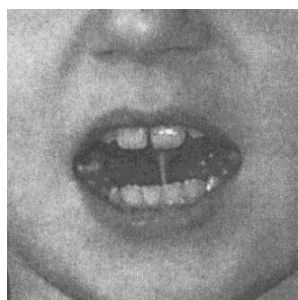

«Годинник» формує в дитини кінестетичне відчуття напруження. **Мета:** активізувати м'язи язика.

Зміст: малюкові кажуть: «Послухай, як цокає годинник.

Подивися, як ходять його маятник. Пограймося в годинник, а маятником буде твій язичок». Рухи повторюють 10 разів. **Методичні рекомендації:**

1. Рот відкритий, губи всміхаються.
2. Стежити, щоб язик рухався вільно — не ковзав по краю зубів.
3. Тягнутися язиком по черзі то до правого вуха, то до лівого.
4. Дитина має рухати язиком вільно, дорослий задає темп, рахуючи.

«Гармошка» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Р], [Л].

Мета: зміцнювати м'язи язика, поліпшувати їхню рухливість, розтягувати під'язикову вуздечку.

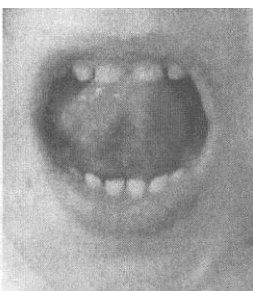
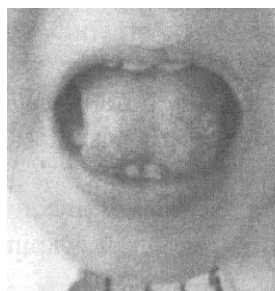
Зміст: усміхнутися, трохи відкрити рот і присмоктати широкий язик до піднебіння (як під час виконання вправи «Грибок»).

Далі, не опускаючи язика, закривати й відкривати рот (як розтягуються міхи гармошки, так розтягується й під'язикова вуздечка). Виконувати протягом 10—15 секунд.

Методичні рекомендації: 1. Під час виконання вправи губи не рухаються.

2. Стежити, щоб бічні краї язика були притиснені рівномірно: жодний із них не повинен опускатися.

3. Під час повторення вправи намагатися відкривати рот ширше.

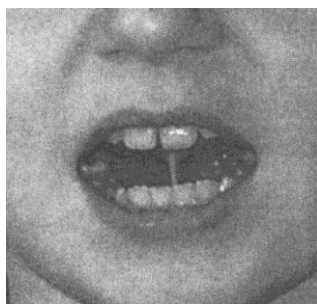
«Гойдалка» готує артикуляційний апарат до поставлення звука [Л], [С], [З], [Ц], [Ч], [Ш], [Ж].

Мета: відпрацьовувати вміння швидко змінювати положення язика.

Зміст: трохи відкрити рот, покласти широкий язик за нижні зуби (зсередини) й утримувати його в такому положенні протягом 5 секунд

(ведучий голосно рахує від 1 до 5). Потім підняти широкий язик за верхні зуби (так само зсередини) й утримувати його там протягом 5 секунд. Так по черзі змінювати положення язика 6—10 разів.

Методичні рекомендації: стежити, щоб працював тільки язик, а нижня щелепа й губи залишалися нерухомими.

«Конячка» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Л], [Р].

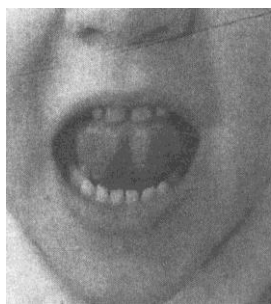
Мета: активізувати м'язи кінчика язика та зміцнювати їх, відпрацьовувати піднімання язика.

Зміст: дитині пропонують: «Покажімо язиком, як цокують копита конячки». Дорослий демонструє, як язик присмоктується до піднебіння, потім відривається від нього, при цьому виходить звук, схожий на цокання копит. Стежити,

щоб кінчик язика рухався безпосередньо вгору, не відхиляючись, і цокав за верхніми зубами (10 разів).

Методичні рекомендації:

1. Спочатку вправу виконують у повільному темпі, який потім прискорюється.
2. Нижня щелепа не повинна рухатися — працює тільки язик.
3. Стежити, щоб кінчик язика не завертався.

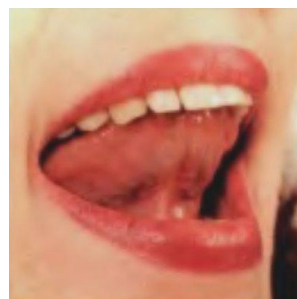
«Фарба» або «Маляр» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Р], [Ч], [Ш], [Ж].

Мета: відпрацьовувати рухи язика вгору, поліпшувати його рухливість.

Зміст: трохи відкрити рот і «погладити» кінчиком язика тверде піднебіння, рухаючи язик уперед-назад.

Методичні рекомендації: 1. Губи й нижня щелепа мають бути не рухомими.

2. Стежити, щоб кінчик язика сягав внутрішньої поверхні верхніх зубів під час руху вперед і не виходив за межі рота.

«Барабан» або «Дятел» готує артикуляційний апарат до поставлення звука [Р].

Мета: зміцнювати м'язи кінчика язика, відпрацьовувати піднімання язика й уміння напружувати його кінчик.

Зміст: відкрити рот, поставити широкий язик за верхні зуби, багато разів чітко вимовити звук [Д]: Д-Д-Д..., постукуючи кінчиком язика по верхніх альвеолах (горбках за верхніми

зубами). *Методичні рекомендації:* 1. Рот має бути весь час відкритий, губи всміхаються, нижня щелепа не рухається, працює тільки язик.

2. Стежити, щоб звук [Д] мав характер чіткого удару, кінчик язика не завертався.
3. Якщо вправа не виходить, потрібно повернутися до вправи «Чашка».
4. Звук [Д] треба вимовляти так, щоб відчувався струмінь видихуваного повітря. Для перевірки можна піднести до рота смужку паперу — у разі правильного виконання вправи вона відхилитиметься.

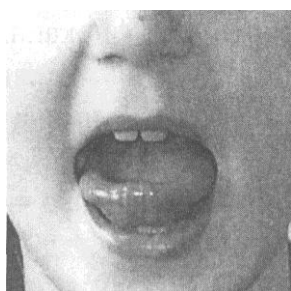

«Змія» формує в дитини кінестетичне відчуття напруження.

Мета: зміцнювати м'язи язика.

Зміст: широко відкрити рот, висовувати вузький язик і потім ховати його назад. Повторювати протягом 10—15 секунд.

- Методичні рекомендації:* 1. Стежити, щоб рот не закривався.
2. Вузький язик має висовуватися далеко вперед.
3. Якщо виконати вправу не вдається, повернутися до вправи «Голка».

«Кішка п'є молоко» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Р], [Ч], [Ш], [Ж].

Мета: розвивати рухливість м'язів язика, відпрацьовувати рух широкої передньої частини язика вгору.

Зміст: запропонувати дитині уявити, що вона перетворилася на кошеня й хоче попити молока з тарілочки (умовну тарілку можна зробити з долоньки). Висунути широкий язик «чашечкою»

і, завертаючи його бічні краї вгору, «набрати» молоко в рот. Виконувати 10—15 разів. *Методичні рекомендації:* 1. Рот має бути відкритим і не закриватися.

2. Стежити, щоб працював лише язик, а нижня щелепа не допомагала, не «підсаджувала» язик угору — вона повинна бути нерухомою (можна притримувати її пальцем). 3. Язик має бути широким, а його бічні краї — піднятими (нагадувати чашку).

«Цукерка» формує в дитини кінестетичне відчуття

напруження. *Мета:* відпрацьовувати відчуття напруження язика.

Зміст: у закритому роті напружений язик натискає то на одну щоку, то на другу. Виконувати протягом 10—15 секунд.

Методичні рекомендації: 1. Губи мають бути з'єднаними.

2. Прикласти долоньку малюка до щоки, щоб він міг перевірити ступінь напруження язика.

«Фокус» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [Р], [Ч], [Ш], [Ж]. *Мета:* розвивати рухливість м'язів язика, відпрацьовувати рух широкої передньої частини язика, зміцнення бічних країв язика та утримування вгорі.

Зміст: широко відкрити рот. Широким язиком потягтися до верхньої губи, але не торкатися її. Утримувати язик у такому положенні 10—15 секунд. Зробити вдих через ніс, а видих через рот — по середній частині язика, щоб струмінь повітря був

направлений вгору. Дитині можна сказати: «Потрібно здути ватку з кінчика носа». *Методичні рекомендації:* 1. Рот має бути широко відкритим.

2. Стежити, щоб працював тільки язик, а губи йому не допомагали, не торкалися язика — вони повинні бути нерухожими. 3. Бічні краї язика мають підніматися рівномірно — жодний із них не повинен опускатися.

«Гребінець» готує артикуляційний апарат до поставлення звуків [С], [З], [Л], [Р]. *Мета:* розвивати рухливість м'язів язика, відпрацьовувати рух широкої передньої частини язика, зміцнення бічних країв язика.

Зміст: посміхнутись, прикусити язик зубами, протиснути язик вперед-назад між зубами, ніби «розчісуючи».

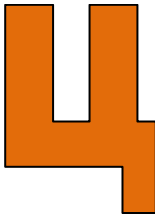
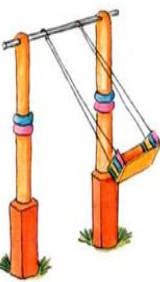
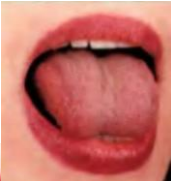
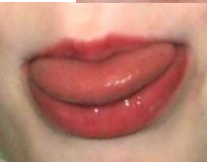
Методичні рекомендації: 1. Не розтягувати сильно губ, щоб не було напруження.

2. Стежити, щоб не заверталася нижня губа.
3. Бічні краї язика торкаються куточків рота.

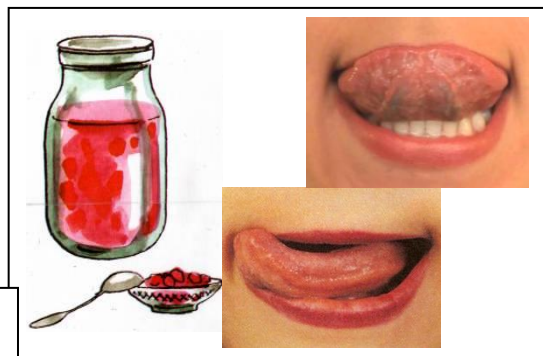
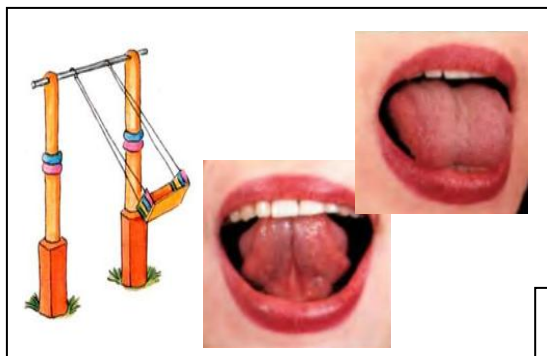
Малюночки цікаві підказують малятам,

Які зробити вправи, щоб легко звук сказати.

Комплекс артикуляційних вправ для підготовки до постановки свистячих звуків.

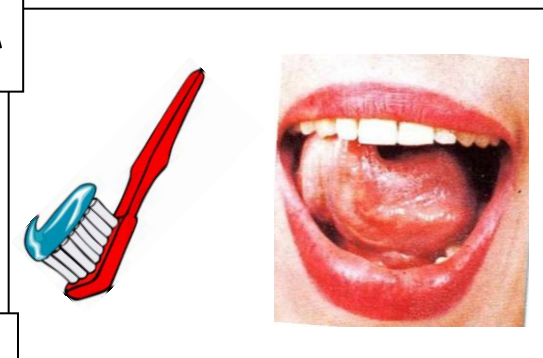
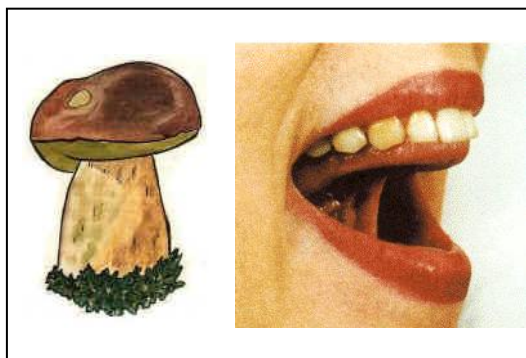
Комплекс артикуляційних вправ для підготовки до постановки шиплячих звуків.

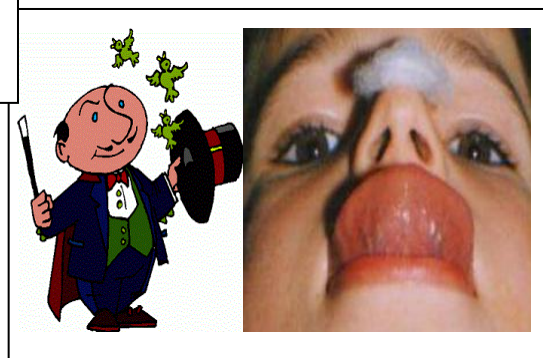
Ш

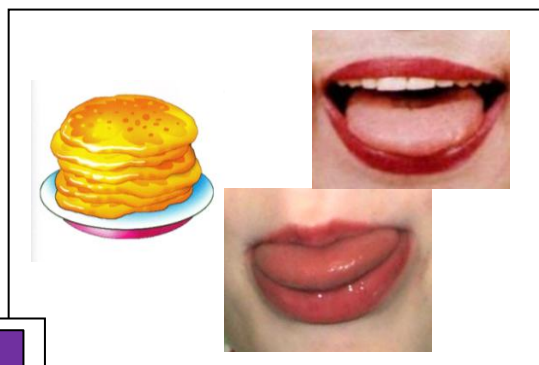
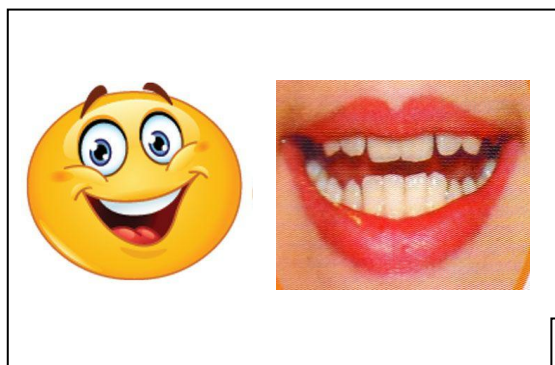
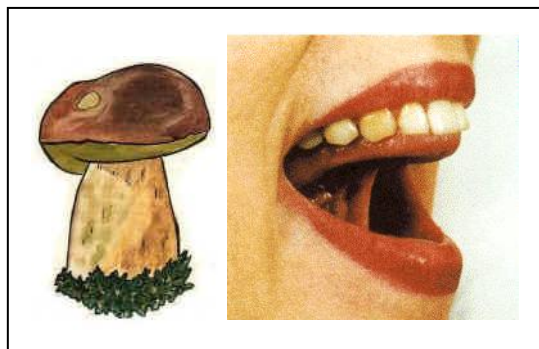
Ж

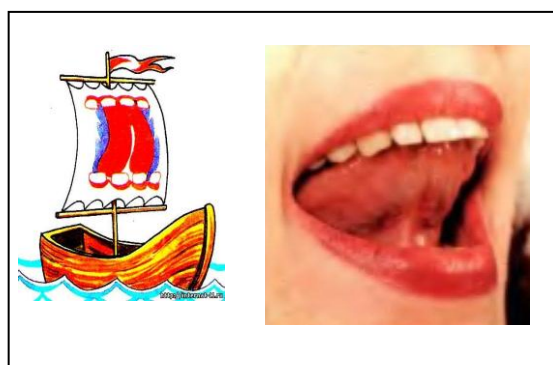
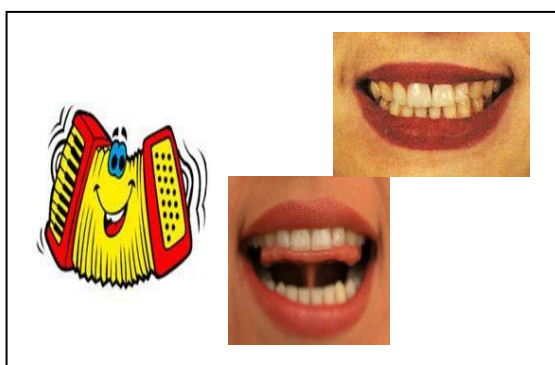
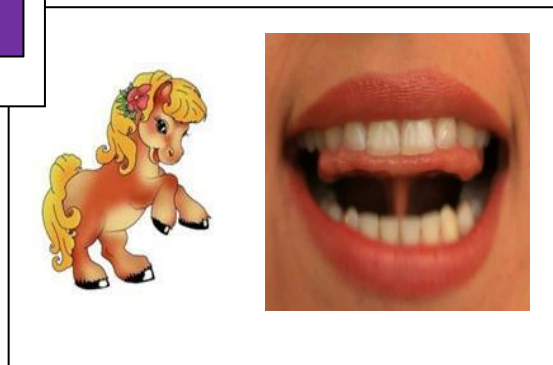
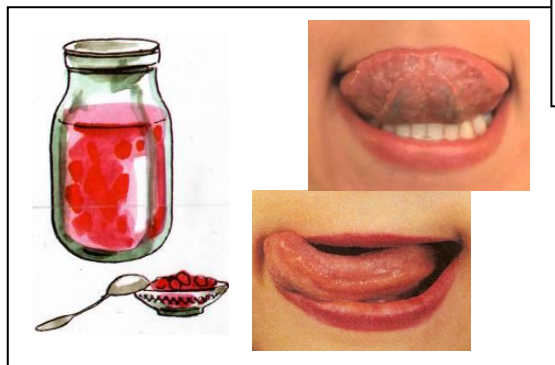
Ч

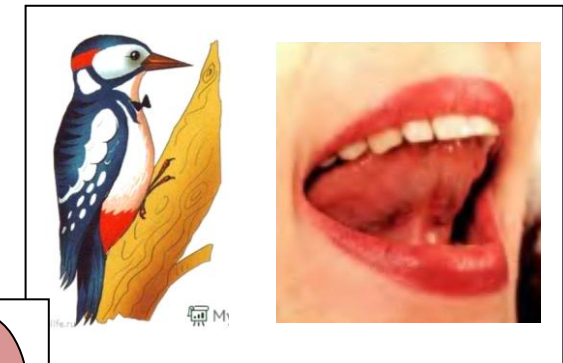
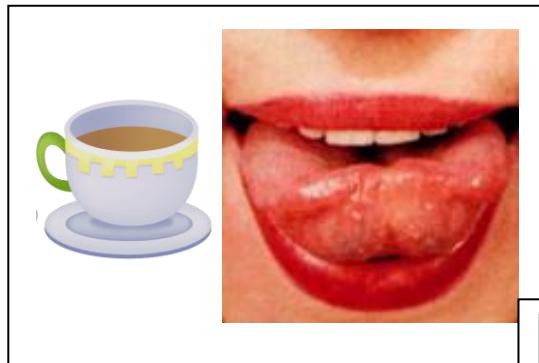
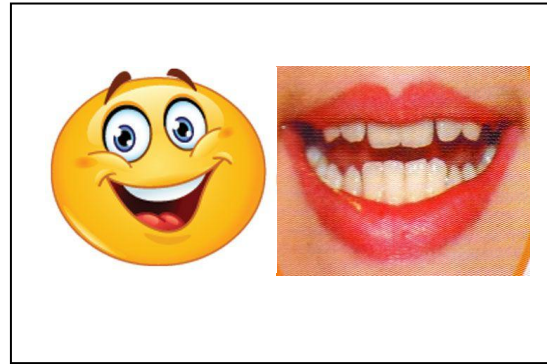
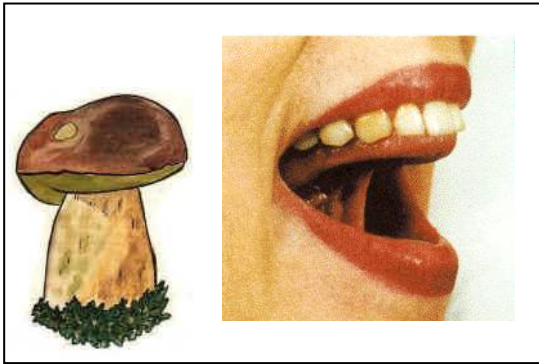
Комплекс артикуляційних вправ для підготовки до постановки звуку [Л].

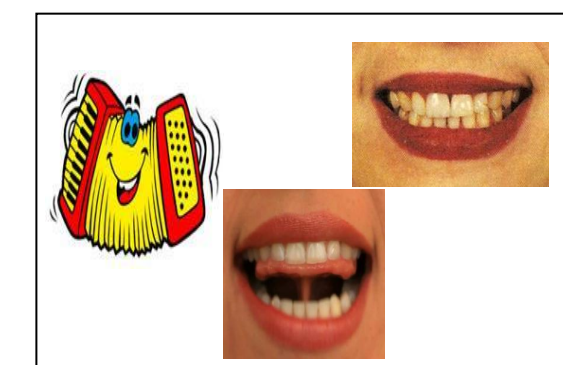
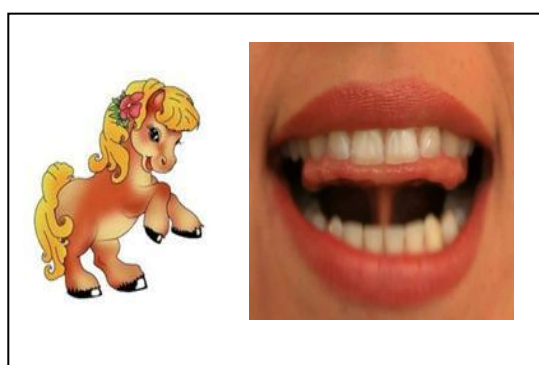
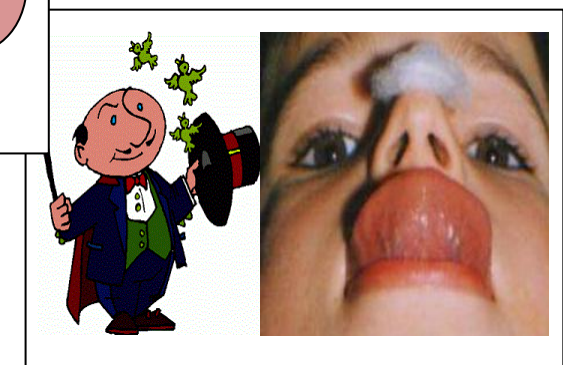
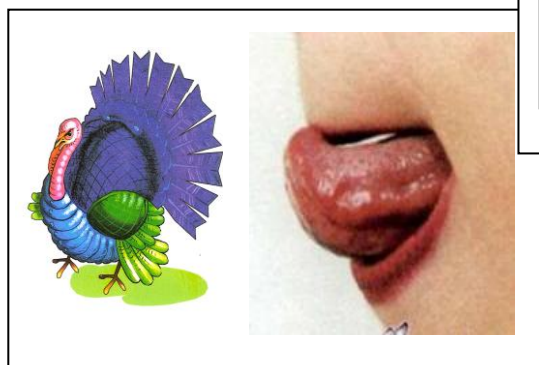
Л

Комплекс артикуляційних вправ для підготовки до постановки звука [Р].

Р

Ігри для розвитку артикуляційного апарату та звуковимови.

Гра « Опиши звук »

Мета: - закріпити знання дітей про звук , робити опис артикуляційної пози звука та визначати характеристику за способом творення, участю голосу і шуму;

- розвивати вміння застосовувати піктограми, розвивати асоціативне мислення, пам'ять, увагу, відчуття кольору, фонематичний слух;

- закріплювати навички правильної вимови звука;

- закріплювати вміння використовувати набуті знання та досвід;
виховувати бажання досягти гарного результату.

Обладнання: ігрове поле, набір сигнальних карток для опису характеристики звуків, предметні малюнки звуконаслідування , кольорові транскрипції звуків, піктограми, фішки для позначення звуків.

Правила гри: виграє той, хто першим та правильно викладе сигнальні картки характеристики заданого звука на ігровому полі.

Підготовча робота: ознайомлення із артикуляційним образом (позою) звука перед дзеркалом, та за артикуляційним профілем, вправлення у звуконаслідуванні, розрізнення звуків за дзвінкістю та глухістю, твердістю та м'якістю та їх позначення фішками, складання піктограм, ознайомлення із сигнальними картками.

Гра « Відгадай звук » (протилежна до « Опиши звук »)

Мета: - закріпити знання дітей про звук, впізнавати звук за артикуляційною позою, характеристикою за способом творення, участю голосу і шуму;

- розвивати вміння застосовувати піктограми, розвивати асоціативне мислення, пам'ять, увагу, відчуття кольору, фонематичний слух;

- закріплювати навички правильної вимови звука;

- закріплювати вміння використовувати набуті знання та досвід;

- виховувати бажання досягти гарного результату.

Обладнання: ігрове поле, набір сигнальних карток для опису характеристики звуків, предметні малюнки звуконаслідування , кольорові транскрипції звуків, піктограми, фішки для позначення звуків.

Правила гри: виграє той, хто першим та правильно відгадає звук за сигнальними картками характеристики заданого звука на ігровому полі.

Значення сигнальних карток

- за місцем творення

ротові

дрижачі

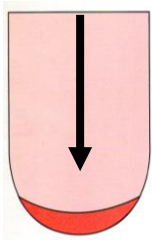
губно-губні

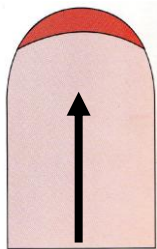
губно-зубні

носові

передньоязикові

середньоязикові

задньоязикові

- за способом творення

щілинні

зімкнено-прохідні

з теплим видихом

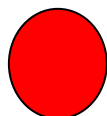

з холодним видихом

- за участю голосу і шуму

голосні

приголосні

дзвінкі

глухі

тверді

м'які

Вправа-гра « Зімкнення - щілина»

Мета: - закріплювати вміння і навички дітей ставити та утримувати артикуляційні органи у певному положенні;

- розуміти та виконувати словесну інструкцію;

- розвивати кінестетичне відчуття, рухливість органів артикуляційного апарату, чіткість та плавність рухів, переключення;

- виховувати бажання отримати гарний результат, інтерес до артикуляційних вправ, мотиваційність.

Обладнання: дзеркала, логопедична лялька.

Підготовча робота: ознайомлення із органами артикуляційного апарату, ознайомлення із поняттями „ зімкнення ” , „ щілина ”.

Хід вправи-гри

За словесною вказівкою дорослого дитина , дивлячись в дзеркало, виконує: - певну артикуляційну позу ,утримуючи її під рахунок;

- комплекс артикуляційних поз під рахунок.

● за необхідності, дорослий показує зразок виконання вправи, пози за допомогою логопедичної ляльки, або самостійно; допомагає шпателем утримувати артикуляційні органи у певному положенні.

Зразок словесних інструкцій-завдань:

- зробити „ щілину ” між: губами, зубами, верхньою губою і нижніми зубами, язиком і верхньою губою, язиком і альвеолами....

- зробити „ зімкнення ” між: губами, зубами, верхньою губою і нижніми зубами, язиком і верхньою губою, язиком і альвеолами....

Вправа-гра із мімічним кубиком.

Мета: - закріплювати вміння і навички дітей показувати та утримувати мімічні м'язи обличчя та артикуляційні органи у певному положенні, називати почуття;

- розуміти та виконувати словесну інструкцію;

- розвивати кінестетичне відчуття, рухливість мімічних м'язів, органів артикуляційного апарату, чіткість та плавність рухів, переключення засобами

психогімнастики;

- розширювати активний словник назвами почуттів;

- виховувати бажання отримати гарний результат, інтерес до артикуляційних вправ, мотивацію навчально-корекційної діяльності.

Обладнання: кубик із нанесеними на сторони малюнками мімічних виразів обличчя - почуття.

Підготовча робота: ознайомлення із мімічними виразами обличчя, їх назвами та лексичним значенням, органами артикуляційного апарату.

Хід вправи-гри

Ведучий кидає дитині кубик, даючи вказівку-завдання: « Мімічний кубик ти піймай, та почуття відгадай, не зівай, а міміку передай!».

Дитина називає почуття, показує та старається утримати мімічну позу, а потім повертає кубик ведучому.

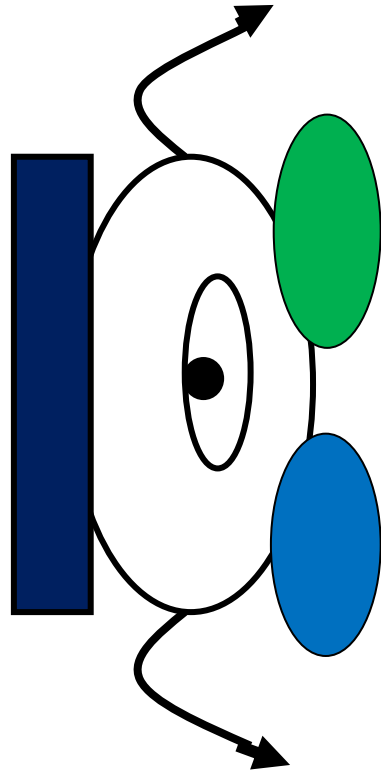
Ігри-звуконаслідування : наслідування звуків навколишнього середовища, голосів птахів і тварин, зміни голосу за тембром і висотою звучання. Для зацікавлення доцільно використовувати картки (предметні малюнки) наслідуваного та рухи. Наприклад:

З-з-з – дзижчить комарик, чух-чух-чух – іде потяг

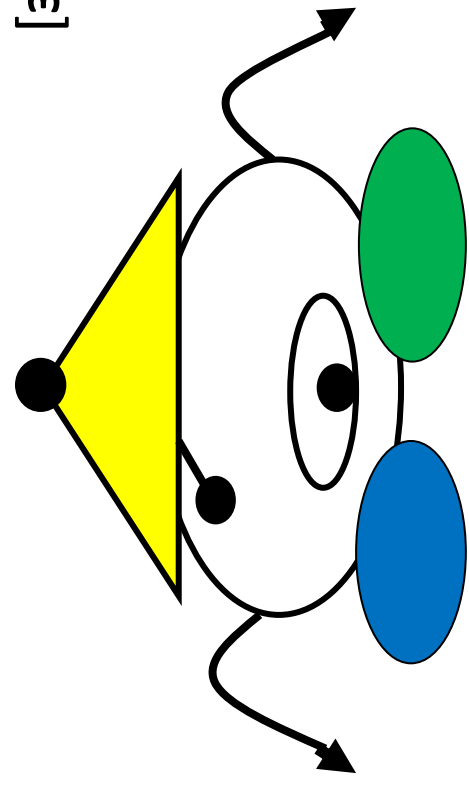

[ц']

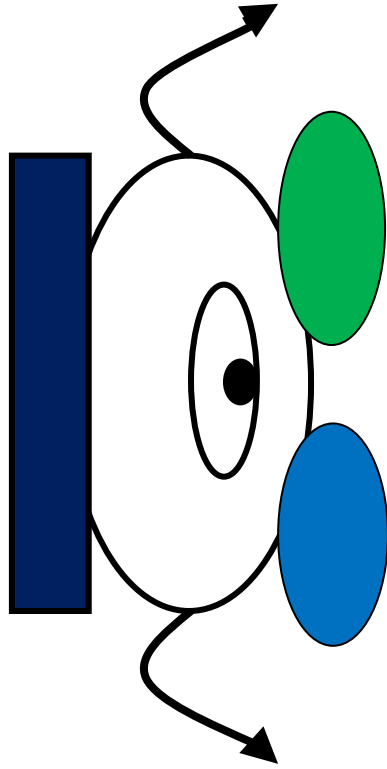
[ц]

[з']

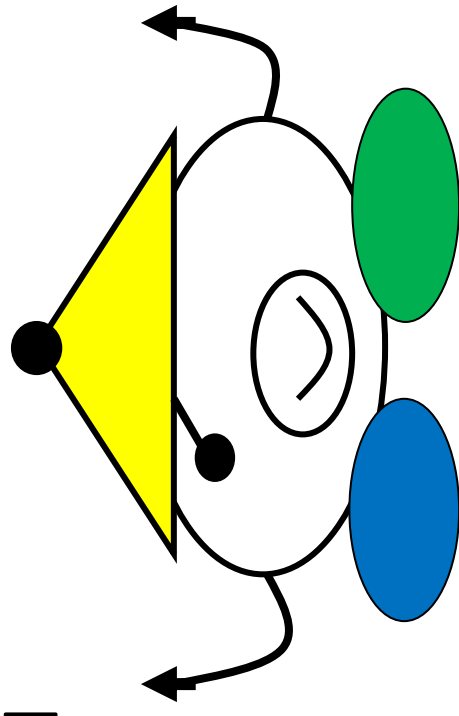
[з]

[ж']

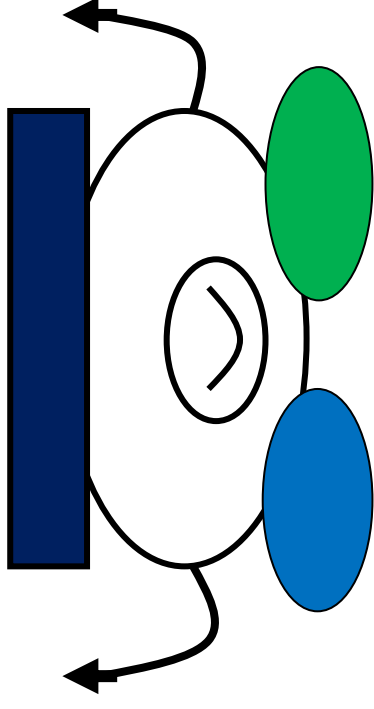
[ж]

[ж']

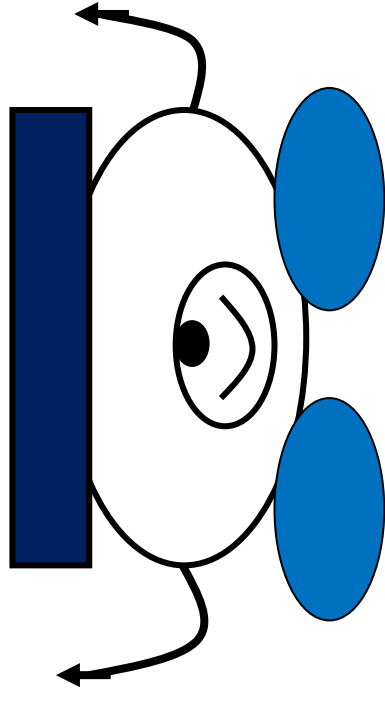
[ж]

[ʍ']

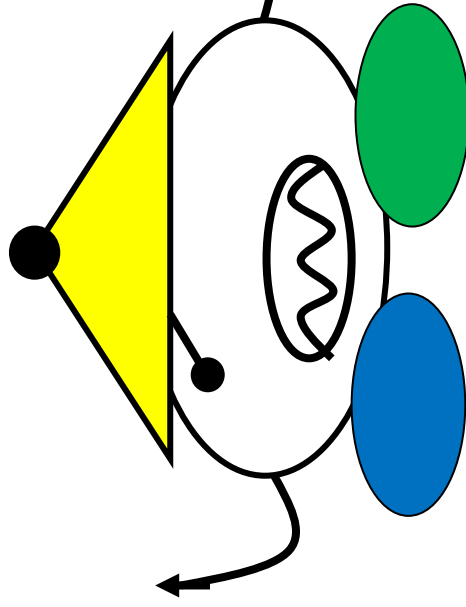

[ʍ]

[ɥ]

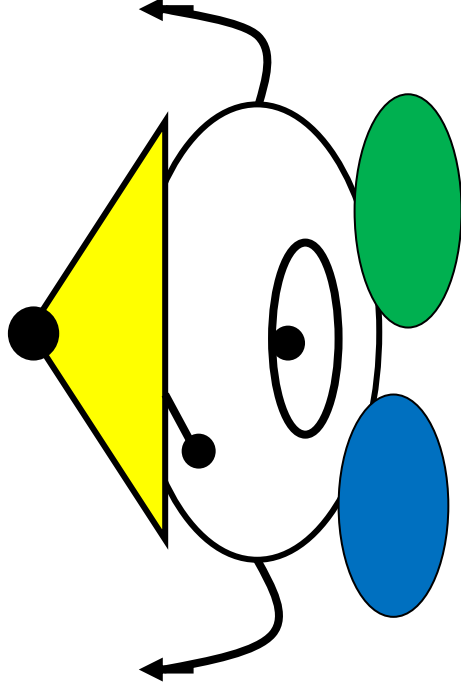

[p']

[p]

[ɺ']

[ɺ]

Рекомендована та використана література

Логопедия / Под ред. Л.С.Волковой, С.Н.Шаховской. – 3-е изд. перераб. и доп. – М.: Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2002. – 680с.

Логопедія. Підручник, друге видання, перероблене та доповнене. За ред. М.К.Шеремет. - К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. - 672с.

Методика розвитку рідної мови: Ознайомлення з навколишнім у дошкільному закладі // За ред. А.М.Богущ. – К.: Вища школа, 1992.

Рібцун Ю.В. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей молодшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс - К.: Освіта України, 2011. - 292с.

Савченко М.А. Методика виправлення вад вимови фонем у дітей. – К.: Освіта, 1992. – 176с.

Федорович Л.О. Логопедичний альбом. Навчальний посібник. – Кременчук: Християнська зоря, 2001. – 186с.

Федорович Л.О. Формування правильної вимови у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. – Полтава, 2004. – 370с.

Федорович Л.О. Постановка звуків у вимові дітей дошкільного віку. Методичні рекомендації для логопедів, учителів і вихователів загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів. – Кременчук: Християнська Зоря, 2007. – 72с.

Федорович Л.О. Артикуляційна гімнастика. Методичні рекомендації для логопедів, учителів і вихователів загальноосвітніх і спеціальних навчальних закладів. – Кременчук: Християнська Зоря, 2008. – 74с.

<http://www.logoped.in.ua/>

